

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ АВАРІЇ НА ЧАЕС ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

ORGANIZATIONAL AND LEGAL CONSEQUENCES OF THE ACCIDENT AT THE CHERNOBYL NUCLEAR POWER PLANT AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF RENEWABLE ENERGY SOURCES

Пустовіт Ю.Ю., к.ю.н.,
доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Державний торговельно-економічний університет
orcid.org/0000-0003-1845-7044

Кравченко В.Г., к.ю.н.,
старший викладач кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства
Національний університет біоресурсів і природокористування України
orcid.org/0009-0004-9302-9036

Сослюк С.А., студент II курсу
факультету міжнародної торгівлі і права
Державний торговельно-економічний університет
orcid.org/0009-0000-7278-6768

У статті розглядаються наслідки наймасштабнішої техногенної катастрофи на Чорнобильській атомній електростанції, які впливають на довкілля, здоров'я населення та господарську діяльність. Масштаби радіоактивного забруднення, що охопило понад 8 мільйонів гектарів земель, створили безпрецедентні виклики для системи національної безпеки та потребували розробки спеціальних механізмів управління постраждалими територіями.

Попри те, що після катастрофи пройшло вже 39 років, радіоактивно забруднені території досі потребують спеціального режиму охорони та постійного моніторингу. Однак система управління цими зонами досі стикається з низкою системних проблем, які серйозно впливають на наше навколишнє середовище.

У роботі доведено, що незважаючи на розвинену законодавчу базу, яка включає Закон України «Про правовий режим територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» та інші нормативно-правові акти, на практиці спостерігається значний рівень незаконного землекористування в зонах радіоактивного забруднення. До найпоширеніших порушень належать:

- самовільне використання земельних ділянок;
- несанкціонована вирубка лісів;
- незаконне ведення сільськогосподарської діяльності
- несанкціоноване відвідування територій зони відчуження.

Ці проблеми посилюються корупційними схемами, недостатнім технічним забезпеченням контролюючих органів та неефективною системою адміністративної відповідальності.

Окрему увагу в статті приділено аналізу наслідків російського вторгнення 24 лютого 2022 року на стан радіаційної безпеки в Чорнобильській зоні. Внаслідок окупації території було пошкоджено критичну інфраструктуру, систему моніторингу та порушено систему фізичного захисту об'єктів, що створило загрозу нових радіаційних інцидентів.

Для вирішення виявлених проблем у роботі запропоновано комплекс заходів щодо вдосконалення системи управління радіоактивно забрудненими територіями, що ґрунтується на аналізі міжнародного досвіду. Зокрема, в статті наведений приклад японських підходів, після аварії на АЕС «Фукусіма-1». Ці приклади дозволили би Україні не тільки ефективніше боротися з незаконною діяльністю, але й поступово, безпечно та прозоро повертати окремі території в контрольоване господарське використання.

Запропоновані заходи спрямовані на створення ефективного механізму протидії незаконній діяльності на радіоактивно забруднених територіях та забезпечення довгострокової радіаційної та екологічної безпеки в регіоні. Реалізація цих пропозицій дозволить не лише покращити систему охорони найбільш небезпечних територій, але й створити передумови для їх поступової реабілітації та безпечного господарського використання.

Наслідки Чорнобильської катастрофи, незважаючи на минулі десятиліття, продовжують створювати серйозні виклики для екології, здоров'я населення та національної безпеки України. Незважаючи на наявність розвиненої законодавчої бази, система управління забрудненими територіями стикається з системними проблемами, серед яких – незаконне землекористування, корупція та недостатній контроль, що було особливо посилено під час тимчасової окупації зони у 2022 році. Саме тому постає гостра потреба у переосмисленні підходів до використання цих територій, де одним з найперспективніших напрямів є їх трансформація в центр відновлюваної енергетики. Цей шлях, що підтверджується міжнародним досвідом та вже реалізованими проектами такими, як «Солар Чорнобиль», стає не лише інструментом економічного відновлення, але й відкриває нові можливості для енергетичної незалежності та сталого розвитку країни.

Таким чином, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи потребує комплексного підходу, що поєднує посилення адміністративно-правових механізмів, впровадження сучасних технологій моніторингу та врахування міжнародного досвіду. Вирішення цих проблем має ключове значення не лише для забезпечення радіаційної безпеки України, але й для відновлення екологічної рівноваги постраждалих територій та створення безпечних умов життєдіяльності для майбутніх поколінь.

Ключові слова: відновлювана енергетика, відновлювані джерела енергії, адміністративно-правовий механізм, адміністративно-правове регулювання, зона відчуження, Чорнобильська зона, екологічна безпека, державний контроль, охорона навколишнього природного середовища.

The article examines the severe consequences of the largest man-made disaster in history – the accident at the Chornobyl Nuclear Power Plant – which continues to affect the environment, public health, and economic activity. The vast scale of radioactive contamination, which covered more than 8 million hectares of land, created unprecedented challenges for the national security system and required the development of special mechanisms for managing the affected territories.

Although 39 years have passed since the catastrophe, the radioactively contaminated areas still require a special protection regime and constant monitoring. However, the current system for managing these zones continues to face a number of systemic issues that have a significant impact on the environment.

The work proves that despite the developed legislative framework, which includes the Law of Ukraine «On the legal regime of territories exposed to radioactive contamination as a result of the Chernobyl disaster» and other normative legal acts, in practice there is a significant level of illegal land use in radioactive contamination zones. The most common violations include:

- arbitrary use of land plots;
- unauthorized deforestation;
- illegal conduct of agricultural activities
- unauthorized visit to the territories of the exclusion zone.

These problems are aggravated by corruption schemes, insufficient technical capacity of supervisory bodies, and an ineffective system of administrative liability.

Particular attention in the article is devoted to analyzing the impact of the Russian invasion on February 24, 2022, on the radiation safety situation in the Chornobyl zone. As a result of the occupation, critical infrastructure and monitoring systems were damaged, and the physical protection of nuclear facilities was disrupted, creating a threat of new radiation incidents.

To address these issues, the study proposes a set of measures aimed at improving the management system of radioactively contaminated territories, based on international experience. In particular, the article presents examples of Japanese approaches implemented after the accident at the Fukushima-1 nuclear power plant. These examples could enable Ukraine not only to combat illegal activities more effectively but also to gradually, safely, and transparently return certain territories to controlled economic use.

The proposed measures are aimed at creating an effective mechanism to counter illegal activities in radioactively contaminated areas and to ensure long-term radiological and environmental safety in the region. Implementing these proposals will not only improve the protection system for the most hazardous territories but also lay the groundwork for their gradual rehabilitation and safe economic use.

The consequences of the Chornobyl catastrophe, despite the decades that have passed, continue to pose serious challenges to the ecology, public health, and national security of Ukraine. Despite the existence of a developed legal framework, the management system for the contaminated territories faces systemic problems, including illegal land use, corruption, and insufficient control, which was particularly exacerbated during the temporary occupation of the zone in 2022. This is precisely why there is an acute need to rethink the approaches to using these territories, where one of the most promising directions is their transformation into a hub for renewable energy. This path, which is confirmed by international experience and already implemented projects such as «Solar Chernobyl» is becoming not only a tool for economic recovery but also opens up new opportunities for the country's energy independence and sustainable development.

Thus, overcoming the consequences of the Chornobyl disaster requires a comprehensive approach that combines the strengthening of administrative and legal mechanisms, the introduction of modern monitoring technologies, and the application of international experience. Addressing these challenges is crucial not only for ensuring Ukraine's radiation safety but also for restoring the ecological balance of the affected territories and creating safe living conditions for future generations.

Key words: renewable energy, renewable energy sources, administrative and legal mechanism, administrative and legal regulation, exclusion zone, Chornobyl zone, environmental safety, state control, protection of the natural environment.

Постановка проблеми. Аварія на ЧАЕС досі залишається серйозною екологічною та соціальною проблемою України. Незважаючи на те, що з моменту катастрофи пройшло вже 39 років, її наслідки досі продовжують впливати на довкілля, здоров'я населення та економічну діяльність країни. Значна частина територій, що зазнали радіоактивного забруднення, все ще залишається непридатною для звичайного землекористування і потребує постійного та належного державного контролю. Однак на практиці спостерігається багато серйозних проблем, пов'язаних з незаконними діями, зокрема, самовільним використанням земель, порушенням спеціального режиму охорони довкілля та слабким контролем з боку уповноважених органів. В 2025 році в зоні відчуження було незаконно вирубано понад тисячі дерев на суму понад 77 млн. гривень [1]. Цей випадок є показовим прикладом порушення природоохоронного режиму земель Чорнобильської зони, який передбачає сувору заборону будь-яких лісгосподарських або промислових робіт без спеціального дозволу. Подібні дії не лише завдають значної екологічної шкоди, але й підвищують ризик поширення радіоактивних частинок у навколишнє середовище через порушення природного шару ґрунту та лісової екосистеми.

Звичайно, законодавство України містить багато норм, які спрямовані на захист таких територій, але на жаль їх реалізація залишається недостатньо ефективною. Це свідчить, про необхідність внесення змін до чинного законодавства, яке не забезпечує чіткого механізму реагування на порушення у сфері землекористування в зонах радіоактивного забруднення. Насамперед, потребує уточнення правового режиму таких земель, порядок надання дозволів на господарську діяльність у зоні відчуження, а також підвищення адміністративної відповідальності за порушення встановлених обмежень. Крім того, важливо

розробити ефективні механізми державного моніторингу та контролю, які б дозволяли своєчасно виявляти правопорушення і невідкладно реагувати на них.

Мета дослідження. Проаналізувати правові інструменти охорони земель від незаконного заволодіння ними і детальне вивчення національних і міжнародних норм, у сфері землекористування. Також вироблення рекомендацій щодо покращення адміністративно-правових механізмів для забезпечення належного державного контролю за використанням земель, особливо на територіях з особливим правовим режимом.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженнями щодо державного контролю у сфері захисту населення від наслідків на ЧАЕС в Україні займалося багато вчених, таких як Чуклін В.Ю., Дзюба І.М., Іванюта С.П., Кухар В., Ляшенко О. та інші. Дослідження цих науковців безперечно мають велике значення для розвитку теорії та практики державного контролю у сфері захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС. Завдяки їхнім працям сформовано наукові підходи до розуміння механізмів управління, оцінки ефективності державної політики та удосконалення законодавчого регулювання у цій сфері. Водночас, попри значний науковий доробок, низка проблем залишається невирішеною, що зумовлює потребу подальших досліджень. Саме ці прогалини й стали підґрунтям для написання цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Аварія на четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС є однією з найбільших техногенних катастроф в історії людства. Внаслідок аварії в атмосферу було викинуто близько 50 мільйонів кубічних метрів радіоактивного пилу, що сприяло забрудненню радіонуклідами більше 8 млн. га [2]. Це призвело до багатьох серйозних катастрофічних наслідків, які потребували негайного втручання з боку держави.

У зв'язку з цим було визначено спеціальні зони: зона відчуження, зона безумовного (обов'язкового) відселення, зона гарантованого добровільного відселення та зона посиленого радіоекологічного контролю [3]. Ці території набули особливого правового статусу, що передбачає обмеження на використання земель, проживання населення, господарську діяльність і природокористування. Створення спеціального правового режиму спрямовано на захист громадян, забезпечення радіаційної безпеки та охорону навколишнього середовища.

Державна політика щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи передбачає низку основних завдань, таких як: охорона навколишнього природного середовища, забезпечення радіаційної та пожежної безпеки, цивільний захист населення, а також соціальний захист постраждалих. З метою реалізації цих завдань було сформовано багаторівневу систему державного управління, яка охоплює центральні, регіональні, місцеві органи влади, а також спеціалізовані агентства та інспекції. Правове регулювання діяльності в зонах радіоактивного забруднення базується на низці нормативно-правових актів. Серед них можна виділити Закон України «Про правовий режим територій, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», який регулює питання поділу територій на відповідні зони, закріплює і гарантує забезпечення режиму використання та охорони вказаних територій з метою зменшення дії радіоактивного опромінення на здоров'я людини та на екологічні системи [12]. Також не менш важливим є Кодекс цивільного захисту України [13], який визначає організаційні та правові основи захисту громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України, захисту об'єктів виробничого і соціального призначення, довкілля від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Також можна виділити постанови Кабінету Міністрів України, які забезпечують затвердження загальнодержавних програм, здійснюють розподіл бюджетних коштів та контролюють діяльність підпорядкованих органів. Зокрема, реалізацію політики у сфері цивільного захисту під час загроз або виникнення надзвичайних ситуацій забезпечує Державна служба України з надзвичайних ситуацій. В той час, як Державне агентство з управління зоною відчуження здійснює управління об'єктами, організовує екологічний моніторинг, координує проекти з дезактивації, зберігання та утилізації радіоактивних матеріалів.

Території, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, підпадають під особливий правовий режим, який передбачає обмеження у користуванні земельними ділянками та встановлює вимоги щодо їх охорони. Радіоактивно забруднені землі - це землі, які потребують проведення заходів радіаційного захисту та інших спеціальних втручання, спрямованих на обмеження додаткового опромінення, зумовленого Чорнобильською катастрофою, та забезпечення нормальної господарської діяльності [3]. Основною метою державної політики щодо радіоактивно забруднених земель є забезпечення особливого контролю за їх використанням і недопущення діяльності, яка може погіршити екологічну ситуацію або становити загрозу для здоров'я та життя населення. Це є необхідним для мінімізації довготривалого негативного впливу радіації на довкілля та суспільство, а також для забезпечення безпечного використання природних ресурсів.

Важливим є те, що незаконне використання радіаційно небезпечних земель є дуже серйозною проблемою зокрема на Житомирщині. У 2021 році було виявлено, що селищний діючий голова, діючи у змові із землевпорядником та керівниками чотирьох підприємств, незаконно передав у користування цим підприємствам 1790 гектарів земель, розташованих у зоні радіоактивного забруднення. Надалі

фермерські господарства використовували ці забруднені земельні ділянки для вирощування сільськогосподарських культур, їх збирання та продажу [4]. Варто розуміти, що таке порушення не лише суперечить чинному законодавству, а й також створює серйозну загрозу для населення, оскільки продукція, вирощена на забруднених ґрунтах, потрапляє в обіг і може спричинити радіаційне ураження споживачів.

Важливо, що ці земельні ділянки відносяться до зони безумовного відселення територій і розпоряджатися ними може виключно Кабінет Міністрів України [5]. Будь-яка господарська діяльність на таких територіях без спеціального дозволу є не лише порушенням правового режиму, а й серйозною загрозою національного масштабу. Це вказує на необхідність посилення державного контролю за використанням земель у радіоактивних зонах та невідкладного притягнення винних осіб до відповідальності.

Згідно із Законом України «Про правовий режим територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», усі ділянки в межах зони безумовного відселення є землями із суворим режимом охорони [12]. Проте на практиці часто фіксуються випадки самовільного зайняття таких земель, їх незаконного передавання у користування та ведення сільськогосподарської діяльності на небезпечних ділянках життя та здоров'я ділянках. Усі ці дії кваліфікуються як адміністративні правопорушення і тягнуть за собою відповідальність, передбачену законодавством.

Кодекс України про адміністративні правопорушення, зокрема статті 52, 53-1, 53-3 та 55, передбачають відповідальність за: псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель, самовільне зайняття земельної ділянки, незаконне заволодіння ґрунтовим покривом земель та порушення правил землеустрою. Загалом ці правопорушення тягнуть за собою накладення штрафу, у розмірі, передбаченому законодавством [6]. Однак важливо розуміти, що адміністративна відповідальність у сфері земельних правопорушень у зонах ЧАЕС є не просто формальністю, а є важливим інструментом захисту екологічної безпеки, здоров'я населення та найголовніше запобігання повторенню катастрофічних наслідків.

Важливо усвідомлювати, що подібні випадки не є поодинокими, а виникають через системні проблеми в контролі. Корупційні схеми, що охоплюють посадовців місцевого рівня та бізнес, дозволяють обходити навіть найсуворіші законодавчі обмеження. Відсутність ефективного постійного моніторингу, слабка технічна оснащеність контролюючих органів та низькі штрафи, які не перекривають прибуток від незаконної діяльності, створюють середовище для повторення таких правопорушень. Це свідчить про необхідність не лише посилення покарань, а й перекриття корупційних схем та запровадження прозорих правил прийняття рішень щодо використання земель.

Для ефективного вирішення цієї проблеми потрібно посилити відповідальність за ці правопорушення, дотримуватися принципу прозорості та впровадити сучасні технології моніторингу. Варто переглянути розміри адміністративних штрафів та зробити їх вищими за потенційний прибуток від незаконної діяльності. Також важливо забезпечити прозорість цієї системи, надавши громадськості зручні інструменти для повідомлення про порушення та доступу до актуальних даних про стан земель.

24 лютого 2022 року відбулося повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Саме у цей день російські окупаційні війська увійшли на територію зони відчуження та перебували там 36 днів тероризуючи персонал, розкрадаючи майно та погрожуючи світу новою ядерною катастрофою [7]. У результаті тривалих обстрілів територій поблизу Чорнобильської АЕС та в зоні відчуження російські війська пошкодили лінії електропередач. Внаслідок

цього 9 березня 2022 року станція залишилася без зовнішнього енергопостачання. Це могло спричинити втрату контролю над системами безпеки, зупинку насосів, що охолоджують сховище відпрацьованого ядерного палива, а також унеможливити забезпечення персоналу водою для господарських і побутових потреб.

До основних наслідків окупації можна віднести:

1. Руйнування шляхів доправлення персоналу на майданчик ЧАЕС.

2. Розграбування військами росії обладнання, офісних та складських приміщень.

3. Пошкодження системи фізичного захисту периметра, що охороняється.

4. Не дотримання окупантами правил радіаційного захисту і санітарно-перепускного режиму, що призвело до погіршення радіаційної обстановки на майданчику.

5. Тимчасова зупинка усіх робіт (поточних та запланованих) на ЧАЕС, зокрема перевезення відпрацьованого ядерного палива зі старого сховища відпрацьованого ядерного палива у нове [8].

Аналіз міжнародної практики щодо подолання наслідків масштабних радіаційних аварій дозволяє виокремити низку ефективних підходів та механізмів, які можуть бути адаптовані в Україні для вдосконалення системи управління зоною відчуження ЧАЕС. Аварія на АЕС «Фукусіма-1», яка сталася 11 березня 2011 році стала найбільшою техногенною катастрофою після ЧАЕС. Досвід Японії з подолання її наслідків є надзвичайно цінним для України, оскільки демонструє сучасні, технологічно просунуті підходи до управління радіоактивно забрудненими територіями.

Катастрофа на АЕС «Фукусіма-1» отримала максимальний 7-й рівень за Міжнародною шкалою ядерних подій – до того часу так оцінювали лише аварію на Чорнобильській АЕС. На її території досі тривають роботи з ліквідації наслідків аварії, які, за підрахунками екологів, можуть не завершитися і через 40 років [9].

Японія запровадила детальну систему зонування, подібно до української, але з більш гнучким підходом:

– Зони, що готуються до скасування евакуації (низький рівень забруднення).

– Зони обмеженого проживання (середній рівень).

– Зони, де повернення неможливе (високий рівень).

Ця система постійно переглядається на основі моніторингу, що дозволяє поступово звільняти території від обмежень.

Для продуктів харчування в Японії були встановлені надзвичайно жорсткі гранично допустимі рівні вмісту радіонуклідів, що дозволило відновити довіру споживачів та контролювати ринок. Весь урожай і продукція тваринництва з потенційно небезпечних регіонів досі проходить обов'язкове тестування і результати їх знаходяться у відкритому доступі [10].

Спираючись на цей приклад, впровадження в Україні сучасних систем радіаційного моніторингу, публікація всіх результатів, динамічне зонування територій та централізоване управління процесом дозволили б не лише ефективніше протидіяти незаконній діяльності, але й поступово, безпечно та прозоро повертати окремі зони до контрольованого господарського використання.

Після деокупації територій, навколо Чорнобильської АЕС постала потреба у переосмисленні підходів до використання зони відчуження. Одним із найбільш перспективних напрямів є розвиток відновлювальної енергетики, зокрема сонячної та вітрової, на територіях, які залишаються непридатними для проживання, але можуть бути безпечними для розміщення енергетичної інфраструктури.

Завдяки наявним мережевим потужностям, що раніше використовувалися для обслуговування ЧАЕС, зона відчуження має значний потенціал для виробництва «чистої» енергії. У 2018 році тут було введено в експлуатацію першу сонячну електростанцію «Солар Чорнобиль», потужністю близько 1 МВт, яка стала символом перетворення території катастрофи на джерело екологічної енергії. Цей приклад довів, що навіть у зонах радіоактивного забруднення можливо безпечно реалізовувати проекти з відновлювальної енергетики за умов належного контролю та дотримання вимог радіаційної безпеки [11].

Подальший розвиток відновлюваних джерел енергії в зоні ЧАЕС має не лише економічне, але й екологічне та символічне значення. Використання територій, які неможливо відновити для традиційного землекористування, для розбудови енергетичної незалежності держави є прикладом раціонального управління ресурсами. Крім того, це сприяє зменшенню викидів парникових газів, виконанню Україною міжнародних зобов'язань у сфері кліматичної політики та реалізації положень Закону України «Про альтернативні джерела енергії».

Висновки. Аварія на Чорнобильській АЕС залишається однією з наймасштабніших техногенних катастроф в історії людства, наслідки якої досі присутні. Незважаючи на наявність чіткої законодавчої бази, проблема незаконного використання радіоактивно забруднених земель, слабого контролю та корупційних схем у сфері землекористування залишається надзвичайно гострою у зоні відчуження. Це свідчить про потребу покращення адміністративно-правових механізмів державного управління та контролю за використанням таких територій.

У умовах збройної агресії Російської Федерації ситуація у зоні відчуження набула додаткових серйозних загроз, адже окупація, руйнування інфраструктури та порушення правил радіаційної безпеки створили ризик нової екологічної катастрофи. Тому посилення державного нагляду, запровадження ефективної системи моніторингу, прозорості у прийнятті рішень та невідворотності відповідальності за правопорушення – є першочерговими завданнями держави.

Важливим напрямом удосконалення державної політики є використання міжнародного досвіду, зокрема, японської моделі управління після аварії на АЕС «Фукусіма-1». Її основні елементи – динамічне зонування, системний моніторинг, відкритість даних і довіра суспільства – мають бути запроваджені також і в Україні. Це дозволить не лише забезпечити екологічну безпеку, а й поступово, з дотриманням усіх норм радіаційного контролю, повертати частину територій у безпечне господарське використання.

Окремо слід відзначити перспективи розвитку відновлювальної енергетики у зоні ЧАЕС. Використання непридатних для проживання територій під сонячні та вітрові електростанції дозволяє поєднати екологічне відновлення з економічними перевагами, сприяти енергетичній незалежності держави та виконанню міжнародних зобов'язань у сфері кліматичної політики. Проекти відновлювальної енергетики не лише перетворюють територію трагедії на джерело чистої енергії, але й стають символом інноваційного та сталого підходу до управління забрудненими землями.

Отже, майбутнє зони відчуження ЧАЕС залежить від поєднання ефективного правового регулювання, сучасних технологічних рішень та політичної волі до реального контролю. Лише за цих умов Україна зможе перетворити територію трагедії на приклад відповідального управління, екологічного відновлення та міжнародної співпраці.

ЛІТЕРАТУРА

1. У Чорнобильській зоні незаконно вирували дерев на понад 77 мільйонів. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/4031753-u-cornobils-kij-zoni-nezakonno-virubali-derev-na-ponad-77-miljoniv.html> (дата звернення: 21.10.2025).

2. Що сталося на ЧАЕС 26 квітня 1986 року: ретроспектива аварії. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-52416231> (дата звернення: 17.10.2025).
3. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28.02.1991 № 796-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text> (дата звернення: 17.10.2025).
4. Понад 360 тонн урожаю соняшнику незаконно виростили на радіаційно забруднених землях житомирські фермери – вони під слідством. *SuperAgronom.com. Головний сайт для агрономів*. URL: <https://superagronom.com/news/21270-ponad-360-tonn-urojaju-sonyashniku-nezakonno-virostili-na-radiatsiyno-zabrudnених-zemlyah-jitomirski-fermeri-voni-pid-slidstvom> (дата звернення: 17.10.2025).
5. Незаконне використання земель, радіоактивно забруднених внаслідок аварії на ЧАЕС: підозрюються сільський голова, директори товариств та землевпорядник. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/nezakonne-vikoristannya-zemel-radioaktivno-zabrudnenih-vnaslidok-avariyi-na-caes-pidozryuyutsya-silskii-golova-direktori-tovaristv-ta-zemlevporyadnik> (дата звернення: 17.10.2025).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 01.10.1996 № 8073-X. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n315> (дата звернення: 17.10.2025).
7. Олена, К. Наука в Чорнобилі: окупація, відновлення та виклики майбутнього. *КУНШТ*. URL: <https://www.kunsht.com.ua/articles/ nauka-v-chornobili-okupaciya-vidnovlennya-ta-vikliki-majbutnogo> (дата звернення: 17.10.2025).
8. Повномасштабна війна росії проти України. *Державне спеціалізоване підприємство «Чорнобильська АЕС»*. URL: <https://chnpp.gov.ua/ua/about/history-of-the-chnpp-2/povnomasshtabna-viina-rosii-proti-ukrainy> (дата звернення: 17.10.2025).
9. Річниця аварії на АЕС у Фукусімі: які висновки стануть у пригоді Україні?. *Українська Енергетика*. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/richnytsia-avarii-na-aes-u-fukusimi-iaki-vysnovky-stanut-u-prihodi-ukraini> (дата звернення: 17.10.2025).
10. Information on the Great East Japan Earthquake. Radionuclides in food. URL: https://www.mhlw.go.jp/stf/english/2011eq_food_0001.html (дата звернення: 17.10.2025).
11. Ржеутська Л. Перша сонячна електростанція біля ЧАЕС до цих пір не працює. *DW*. URL: <https://www.dw.com/uk/перша-сонячна-електростанція-в-чорнобилі-до-цих-пір-не-працює/a-43552674> (дата звернення: 17.10.2025).
12. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27.02.1991 № 791-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12#Text> (дата звернення: 17.10.2025).
13. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 17.10.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.10.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.11.2025
 Дата публікації: 28.11.2025